

DEILINGER VIKTÓRIA

Perkultúra – avagy leíró szociológiai tanulmány a Szegedi Városi Bíróság gyakorlata alapján

A felmérés általános kérdései

A doktori képzés alatt végzett kutatásom témája: „Bírói pervezetés”. A szakirodalom feldolgozása során olvastam Prof. Dr. Kengyel Miklós: Perkultúra c. munkáját, amely országos felmérést mutat be a tárgyalótermi magatartás, kommunikáció témájában. Kengyel Miklós első kutatási célkitűzése a következő volt: „közvetlen megfigyelés útján tapasztalatokat szerezzünk a jogkereső állampolgárok és jogi képviselőik, valamint a jogalkalmazók tárgyalótermi viselkedéskultúrájáról, illetve a polgári igazságszolgáltatásban érvényesülő hatóság-ügyfél kapcsolatról.” Ezt a vizsgálatot a nyolcvanas évek végén, 20 évvel ezelőtt végezték el. Ezért alakult ki az az elhatározásom, hogy a jelenkori állapotról adjak számot.

Szeretném leszögezni, hogy a következő tanulmány leíró szociológiai tanulmány, ezért jelenlegi állapotában nem terjed túl a vizsgálat során tapasztaltak közlésén. A felmérést a Szegedi Városi Bíróságon végeztem 50 tárgyalás megfigyelésével. Későbbi terveim között szerepel a mostani vizsgálat kiterjesztése országos szintre.

A Kengyel-tanulmányon kívül említést érdemel az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatalának (továbbá: OITH) egy a közelmúltban megjelent kiadványa, amely a jogkereső, illetve bármilyen módon az igazságszolgáltatással kapcsolatba kerülő állampolgároknak nyújt segítséget: „Megmagyarázzuk a bíróságokat I. A Bíróság - Bírósági Ügyek” című brossúra¹. Ez az útmutató leegyszerűsítve próbálja vázolni az igazságszolgáltatás lényegét, hogy az állampolgárok ne tévedjenek el a "jog útvesztőjében". A közreadott gyakorlati tudnivalók között találunk kifejezetten a tárgyalótermi viselkedésre, kommunikációra irányuló ajánlásokat is. Néhányat a tanulmányomban is szeretnék ismertetni.

A kutatás módszertana

A polgári perrendtartásban megfogalmazott nyilvánosság elve alapján a bírósági tárgyalások – főszabály szerint – nyilvánosak. A kutatás megvalósítási módja tehát a részve-

---

¹Kiadja az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatala, Budapest, 2005.

vő megfigyelés volt, ahogy azt Kengyel Miklós megfogalmazta. A polgári bírósági tárgyaláson megfigyelőként előre megszerkesztett adatlapon rögzítettem tapasztalataimat.

A kutatás eredményeképpen felvázolhatjuk, hogy a laikus jogkereső személyek formális értelemben mit tapasztalhatnak egy-egy bírósági tárgyalás során. Ezt a következő dimenziókban vizsgáltam: tárgyalások hangvétele, tárgyalótermi beszédkultúra, az alak-szerűségek megtartása, a bírói tekintély megnyilvánulásai, érzelmek és indulatok léte-hiánya. Kengyel Miklós által fontosnak tartott szempontokat az általa kidolgozott kate-góriarendszer alapján vizsgáltam.

Anonim adatlapokkal végeztem a megfigyelést; a vizsgálatot véletlenszerű reprezen-tatív mintából végeztem – nemek aránya: 60%–40% (férfi – nő).

Adatfeldolgozás módszerével kapcsolatban: A kutatás eredményeit manuálisan dol-goztam fel, vittem gépre. Az adatbázis-kezelő program egyelőre szükségtelennek bizo-nyult. Természetesen a vizsgált halmaz kiterjesztésekor erre is sor kerül.

A tárgyalás alatt

a) A tárgyalások hangvétele

A bírói pervezetés hihetetlen jelentőséggel bíró tevékenység. Többek között a formális aktusokon, bizonyítási eljárásban megtapasztalható szerepen túl a tárgyalás alaphangvé-telét is meghatározza. A vizsgált minta tekintetében túlnyomórészt pozitív tapasztalato-kat szerezhettem. (A vizsgálat során megfigyelt tárgyalásokon tapasztaltakat dőlt betű-vel adom közre.) Példának okáért:

„A bíró kedves, megértő a laikus peres féllel.”

„Többször próbálja megnyugtatni a peres felet, hogy sor kerül a részletes meghallgatá-sára.”

„Megfelelően, részletesen és kedvesen tájékoztatja az ügyvéd nélkül eljáró felet.”

„A bíró megértő a peres felekkel.”

„A bíró udvariasan, kedvesen beszél a felekkel.”

„Hosszasan, nyugodtan beszélget az ügyvédekkel a tényállásról, mert több homályos fol-t található az ügyben.”

„Higgadtan, nyugodtan vezeti a tárgyalást a bíró.”

„A jogi képviselőt nyugodtan kioktatja, amikor kiderül, hogy helytelenül értelmezett egy jogszabályhelyet.”

„Teljesen természetesen vezeti a tárgyalást.”

„A bíró határozottan vezeti a tárgyalást. Jól felkészült, pontosan tudja, mit akar bizo-nyítani és kin van a bizonyítási teher.”

Negatív mozzanatok is megfigyelhetők:

„A tanúk cseréjénél kínos csend áll be, a bíró idegesen morzsolja a kezét.”

„A bírónak egyre inkább fogytán a türelme.”

„Amikor kis szünet adódik, a bíró idegesen forgatja a tollát.”

Kengyel Miklós kutatása során négy kategóriát hozott létre, amelyek a polgári tárgyalások egy-egy jellegzetes hangulatát fejezik ki. A vizsgálat alapján megállapított százalékos eredménnyel együtt ezek a következők:

1. sz. táblázat

Minősítés	
20%	közvetlen-bizalmas
46%	hivatalos-tárgyilagos
16% ²	feszült-ingerült
12%	szigorú-merev

(Kengyel Miklós)

Az általam végzett, szűkebb minta alapulvételével operáló kutatás eredményeképpen a fentiekből három kategóriát tapasztaltam. Az esetek jelentős részénél hivatalos-tárgyilagos, míg szinte elenyésző számban szigorú-merev, illetve feszült-ingerült légkört figyelhettem meg:

2. sz. táblázat

Minősítés	
0%	közvetlen-bizalmas
84%	hivatalos-tárgyilagos
8%	szigorú-merev
8%	feszült-ingerült

A bírósági folyosón várakozó felek, tanúk véleményét is meghallgattam arra vonatkozóan, hogy milyen tárgyalási hangvételt várnak el, mire számítanak, ha az igazságszolgáltatással kerülnek kapcsolatba. A vélemények a következők szerint összegezhetőek: a laikus felek tisztában vannak azzal, hogy a bíró az igazságszolgáltatás megtestesítője, képviselője, ezért teljesen elfogadják a hivatalos-tárgyilagos hangvételt. Ők is tisztelettel szólítják meg a bíróságot. Többen külön kiemelték, hogy emellett a legfontosabb, hogy megértően, emberségesen bánjanak velük.

A következő vizsgálati szempont a bíró nemének hatása a tárgyalás hangvételére.

² A tárgyalások 6%-a olyan egyéb jelzőket kapott, mint pl. mesterkéltné, hivataloskodó. KENGYEL MIKLÓS: *Perkultúra*. Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. Pécs, 1993. 94.

3. sz. táblázat

A bíró nemének hatása a tárgyalás hangvételére

A bíró	A hangvétel					Összesen
	közvetlen	hivatalos	szigorú	feszült	egyéb	
Nő	0%	32%	8%	0%	0%	40%
Férfi	0%	52%	0%	8%	0%	60%
Összesen	0%	84%	8%	8%	0%	100% n=50

A Kengyel-tanulmányhoz hasonlóan a fenti eredmények alapján sem sikerült tipikus „nőies” vagy „férfias” tárgyalásvezetési stílust felfedezni. Az viszont egyértelműen megállapítható, hogy mind a női bírónál, mind pedig a férfi bírónál a hivatalos tárgyalási hangvétel a jellemző.

A Polgári perrendtartás 5. §-ban található főszabály szerint a bíróság a felek közötti jogvitát nyilvános tárgyaláson bírálja el. Következésként azt vizsgáltuk meg, hogy milyen hatással van a tárgyalás hangvételére a résztvevők száma:

4. sz. táblázat

A résztvevők száma és a tárgyalás hangvétele

Résztvevők (fő)	A hangvétel					Összesen
	közvetlen	hivatalos	szigorú	feszült	egyéb	
2-3-4	0%	31%	8%	0%	0%	39%
5	0%	31%	0%	8%	0%	39%
6	0%	11%	0%	0%	0%	11%
7	0%	11%	0%	0%	0%	11%
8-9	0%	0%	0%	0%	0%	0%
10 és több	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Összesen	0%	84%	8%	8%	0%	100% n=50

A Szegedi Városi Bíróságon viszonylag kis létszámú tárgyalásoknak lehettem tanúja. Többnyire a bíróság tagjain kívül legfeljebb öt fő tartózkodott a tárgyalóteremben. Tipikusnak két esetet említhetünk: mind az alperes, mind a felperes jogi képviselőjével jelent meg; illetve a felek (valamelyik fél) meg sem jelentek a tárgyaláson, hanem csupán a képviselők tartózkodtak a tárgyalóteremben. Az egyetemi szorgalmi időszak során gyakori, hogy joghallgatók tárgyaláslátogatási kötelezettségüket teljesítik. Ezen kívül viszont nem jellemző, hogy hallgatóság vegyen részt a tárgyaláson.

A házassági perekkel kapcsolatban, több esetben kérték a felek a nyilvánosság kizárását a Pp. különleges eljárások című fejezetében megengedett módon. A Pp. ezen szabályozását különösen hasznosnak tekintem, hiszen ez esetben a per tárgya a lehető legszemélyesebb.

A következő táblázat segítségével mutatom be azt, hogy az ügyvédek jelenléte, illetve száma hogyan befolyásolja a tárgyalás hangvételét.

5. sz. táblázat

Az ügyvédi részvétel hatása a tárgyalás hangvételére

Ügyvéd	A hangvétel					Összesen
	közvetlen	hivatalos	szigorú	feszült	egyéb	
nincs	0%	22%	0%	4%	0%	26%
egy ügyvéd	0%	31%	0%	4%	0%	35%
két ügyvéd	0%	31%	8%	0%	0%	39%
Összesen	0%	84%	8%	8%	0%	100% n=50

Kettőnél több ügyvéd a megfigyelt tárgyalásokon nem vett részt. Ugyan van erre is példa, de viszonylag ritkán fordul elő. Megállapítható, hogy a hivatalos-tárgyilagos hangvétel az ügyvédek számára tekintet nélkül alakul ki. Az is megfigyelhető viszont, hogy azokban az esetekben, amikor a felek, vagy valamelyik fél jogi képviselő nélkül jár el, akkor a hivatalos hangnem megtartása mellett a bíró a jogi szakszavak részbeni mellőzésével, azok körülírásával, közérthetőbben vezeti a tárgyalást. Ehelyütt kell megemlíteni, hogy a fenti hozzáállás a Pp. 7. §-ban előírt kioktatási kötelezettségnek a folyománya, miszerint a bíróság köteles a jogi képviselő nélkül eljáró felet perbeli eljárási jogairól és kötelezettségeiről tájékoztatni.

Kengyel Miklós kitért arra is tanulmányában, hogy szoros az összefüggés a perérték nagysága, illetve a per tárgya és az ügyvédi részvétel között. Minél nagyobb összegről folyik a vita, annál biztosabb, hogy ügyvédi közreműködéssel zajlik az eljárás. A per tárgya is befolyásoló tényezője a vizsgált kérdésnek. Ezt mutatja be a következő táblázat. Az elenyésző mennyiségű családi viták eredményeit (házasság, származás, tartásdíj) a táblázatban nem tüntetem fel. A hangsúlyt a polgári vitákra helyeztem. Ezt a kategóriát három részre bontottam: tulajdonnal, szerződéssel, kártérítéssel kapcsolatos ügyek.

6. sz. táblázat

A pertárgy hatása a tárgyalás hangvételére

Per tárgya	A hangvétel					Összesen
	közvetlen	hivatalos	szigorú	feszült	egyéb	
tulajdon	0%	20%	6%	2%	0%	28%
szerződés	0%	53%	2%	1%	0%	56%
kártérítés	0%	9%	0%	4%	0%	13%
Összesen	0%	82%	8%	7%	0%	97% ³

A tulajdonnal és szerződéssel kapcsolatos jogvitáknál mindhárom tapasztalt kategória megfigyelhető, míg a kártérítéssel kapcsolatos tárgyalásoknál csak hivatalos, illetve feszült légkört éltem át. Természetesen ezekből az arányszámokból akkor lehetne megszemenő következtetéseket levonni, ha legalább akkora mintát vennék alapul, mint Kengyel Miklós.

³ A fennmaradó 3% a családi vitákból tevődik össze.

b) Tárgyalótermi beszédkultúra

Ahogy a Kengyel-tanulmányban olvashatjuk, a polgári per a szóbeliség elvére épül. A tárgyalás meghatározó szereplője a bíró, aki vezeti a pert. Ezen belül többek között gondoskodik a rend fenntartásáról, bizonyítási eljárást folytat le. Az eljárás során kialakult kommunikáció stílusát nagyban meghatározza a bíró, illetve hathatósan befolyásolhatja azt. A pervezetéshez megválasztott beszédstílus különböző fajta lehet:

„Felhívja a felet, hogy a kérdésekre válaszoljon; bizonyos mederben folyjon a tárgyalás, ne pedig húzza az eljárást, mint a rétestésztát.”

„A bíró közérthetően, természetesen beszél az eljárás szereplőivel.”

„A felekkel keményen, határozottan beszél a bíró.”

„A tárgyalást a bíró lassan vezeti, elnyúlik az egész eljárás.”

„Határozottan, pontosan vezeti a tárgyalást.”

„A bíró udvariasan próbálja rávezetni a felet, hogy a kérdésre válaszoljon.”

A vizsgálat során minősítettem a bírák beszédstílusát. A következő eredmény született:

7. sz. táblázat

Bírói beszédstílus

A bíró	A hangvétel					Összesen
	hivatalos jogászi	közérthető természetes	választékos udvarias	határozott kioktató	egyéb	
bíró	13%	69%	8%	10%	0%	100%

Ezt az eredményt a nemek tükrében is vizsgáltam, melyet a 8. táblázat mutat be. Alapvetően nincs jelentős eltérés a női és férfi bírák beszédstílusa között.

8. sz. táblázat

Nemek hatása a bírói beszédstílusra

A bíró	A hangvétel					Összesen
	hivatalos jogászi	közérthető természetes	választékos udvarias	határozott kioktató	egyéb	
nő	2%	28%	0%	10%	0%	40%
férfi	11%	41%	8%	0%	0%	60%
Összesen	13%	69%	8%	10%	0%	100%

A következőkben a bírák és az ügyvédek beszédstílusát vettem össze.

9. sz. táblázat

Beszédstílus (bíró, ügyvéd)

bíró	beszédstílus	ügyvéd
36%	hivatalos	10%
31%	közérthető	17%
15%	határozott	12%
0%	választékos	9%
3%	udvarias	0%
3%	természetes	8%
8%	kioktató	4%
4%	jogászi	0%
0%	visszafogott	17%
0%	humoros	8%
0%	gátlásos, zavart	7%
0%	ideges	8%

Az ügyvédek beszédstílusára leginkább jellemző jelzők: közérthető, határozott, visszafogott. Fiatal ügyvédeknel, illetve ügyvédjelölteknél figyeltem meg gátlásos, zavart és ideges beszédstílust, ami alapvetően életkori sajátságoknak tudható be.

A peres felek, illetve az eljárás egyéb résztvevőinek beszédstílusa is érdekes vizsgálandó téma volt.

Az Országos Igazságszolgáltatási Tanács Hivatalának ajánlásában a beszédstílusra vonatkozóan is találunk iránymutatást: „A bíróság nem az alapján fog dönteni, hogy ki kiabál hangosabban. A bíró komoly és felelősségteljes döntést akar hozni, ehhez pedig higgadt, nyugodt és kiegyensúlyozott légkörre van szüksége.”

A megfigyelt tárgyalásokon a következőket tapasztaltam:

„Az egyik peres fél ideges, folyamatosan az aktát lapozgatja.”

„A tárgyalás közben a bíró elhagyja a tárgyalótermet, hogy fénymásolatot készítsen egy iratról. A teremben marad a felperes, alperes és a tanú. A tanú – a bíró távollétében – folytatja a vallomását 'magának'.”

A Kengyel-tanulmány eredményei meglehetősen kedvezőtlen képet nyújtanak a polgári tárgyalások laikus résztvevőinek beszédstílusáról. A mintájukban feltűnően magas volt a negatív minősítések aránya. Az általam megfigyelt minta szerencsére – vagy csak véletlenszerűen – nem mutatott ennyire negatív képet. Többnyire a felek is próbáltak igazodni a tárgyalások hivatalos hangneméhez, amit a lenti táblázat igazol.

10. sz. táblázat

A peres felek beszédstílusa

kulturált (választékos, udvarias, természetes)	24%
hivatalos (tárgyilagos, lényegre törő, közérthető)	32%
gátlásos (zavart, akadozó, kapkodó)	23%
passzív (visszafogott, vonakodó, körülményes)	15%
agresszív (nagyhangú, nagyképu, kötekedő, kioktató)	6%

c) Alakszerűségek megtartása

A bíró részéről az alaki szabályok betartatásának mértéke jelentősen befolyásolja a tárgyalás során kialakult légkör minőségét.

A hatályos Pp. pervezetésre vonatkozó része meglehetősen szűkszavúan fogalmazza meg a bíró pervezetési feladatait: A tárgyalást az elnök vezeti és a törvény keretei között megszabja azoknak a cselekményeknek a sorrendjét, amelyeket a tárgyaláson teljesíteni kell. Továbbá az elnök ügyel arra, hogy a tárgyalás ne terjedjen ki az üggyel összefüggésben nem álló körülményekre, és az elnök feladata a tárgyalás rendjének fenntartása is. Természetesen ezen kívül találunk még részletszabályokat.

Az alakszerűségek megtartása alatt azt értjük, hogy a bíróság az eljárási cselekmények foganatosítása során mindenben a törvény által előírtakat juttatja érvényre. Az alaki szabályok betartása/betartatása különböző mértékben valósul meg. Először a közvetlen megfigyelés során tapasztaltakat adom közre:

„Amikor a fél közvetlenül a pulpitus előtt beszélt, a bíró kedvesen visszaküldi a helyére.”

„A fél „hölgyemnek” szólítja a bírót. A bírónő udvariasan figyelmezteti a felet arra, hogy „bírónő” a megnevezése.”

„A bíró többször ingerülten felhívja a feleket, hogy ne beszéljenek, míg a jegyzőkönyvet diktálja.”

„A feleknek, képviselőiknek megengedi, hogy ülve adják elő mondanivalójukat.”

„Kiderült, hogy az egyik tanú meghallgatása felesleges. A bíró udvariasan elnézést kér a tanútól és engedélyezi távozását.”

„Kedvesen próbálja a feleket az egyezés felé terelgetni.”

„A bíró kedvesen rá szól a peres félre, hogy ne beszéljen a tanúval.”

„A bíró felhívja a felek figyelmét arra, hogy kövessék figyelemmel a jegyzőkönyvezést annak érdekében, hogy minden helyesen kerüljön rögzítésre.”

A tárgyalást vezető bírónak az alakszerűséghez való viszonyát vizsgálva az esetek 77%-ában tapasztaltam, hogy a tárgyalás alakszerű volt; 15%-ban a bíró csak a lényeges alaki szabályokat tartotta be; az esetek 8%-ában még a lényeges alaki szabályokat sem tartotta be. A Kengyel-tanulmány említ egy negyedik kategóriát is, miszerint kicsinyes módon minden szabályt megtart a bíró, de ilyet nem tapasztaltam a megfigyelt tárgyalásokon.

A vizsgált kérdéskört befolyásoló tényezők közül a következő táblázat a bíró személyével foglalkozik.

11. sz. táblázat

A bíró személye és az alakszerűség megtartása

A bíró	A tárgyalás			Összesen
	alakszerű	nagyvonalúan alakszerű	alakszerűtlen	
fiatal (30 év alatt)	12%	0%	0%	12%
középkorú (30-50 év)	55%	7%	8%	70%
idősebb (50 év felett)	10%	8%	0%	18%
Összesen	77%	15%	8%	100%
férfi	30%	8%	2%	40%
nő	47%	7%	6%	60%
Összesen	77%	15%	8%	100%

A táblázat tanulsága szerint az életkor nem befolyásolja jelentősen az alaki szabályok megtartását. A középkorú bírónál megfigyelhető százalékos eltolódás (55%) oka csupán annyi, hogy a megfigyelt tárgyalásokat javarészt középkorú bírák vezették. A táblázat második felének eredményei érdekes képet vázolnak a széles körben elterjedt sztereotip bíróképről, mely szerint a női bírák inkább tartják magukat az alaki szabályokhoz, míg a férfi bírákra inkább a nagyvonalúság jellemző. Ugyanis körülbelül ugyanaz az aránypár jött ki mind a férfiak, mind a nők tekintetében. Megállapítható, hogy a vizsgált esetekben mind a férfi, mind a női bírák az alakszerű tárgyalásvezetési stílust képviselik.

Az alakszerűségek megtartása a bírói tekintélyre is kihatással van, erről tanúskodik a következő táblázat.

12. sz. táblázat

Az alakszerűség megtartása és a bírói tekintély

A tárgyalás alak- szerűsége	A bírói tekintély			Összesen
	spontán	formális	fenntartott	
alakszerű	70%	7%	0%	77%
nagyvonalúan alak- szerű	7%	8%	0%	15%
alakszerűtlen	3%	5%	0%	8%
Összesen	80%	20%	0%	100%

A bírói tekintély minősítésénél azt vizsgáltam, hogy a bírói tekintély a bíró tárgyalási stílusából spontán adódik, a bíró pozíciójának szóló formális, vagy csak külön intézkedés árán fenntartott tekintély. Az utolsó kategóriába tartozik például, amikor a bírónak a Pp. 134. §-ban megfogalmazott rendfenntartás eszközeihez kell folyamodnia. A „fenntartott” kategóriába tartozó tárgyalásvezetési stílussal elenyésző számban találkoztam a vizsgált időszakban.

A táblázat alapján megállapítható, hogy túlnyomórészt a tárgyalási stílusból spontán módon alakul ki a bírói tekintély.

Általánosságban továbbá azt figyeltem meg, hogy minél kevesebben vannak jelen a tárgyaláson és ezen személyek közül minél több a laikus, annál kevésbé tartatja be a bíróság az alakszerűségeket.

d) Bírói tekintély megnyilvánulásai

A bírói tekintély külsőségekben való megnyilvánulásaival kapcsolatban Kengyel Miklós egy nagyon tanulságos szemelvényt idézett tanulmányában, melyet most én is szeretnék megosztani: „A bírónak tisztában kell lennie azzal, hogy benne a hatalom ... reprezentánsát látják. Nemcsak akkor, amikor feláll és ítéletet hirdet. Akkor is, amikor a folyosón végigmegy, leül a tárgyalóteremben, beszél, kérdez és válaszol. A hatalom akkor is sugárzik belőle, ha meg sem szólal... Soha nem szabad megfélemlenie azonosban arról, hogy a hatalomnak csak reprezentánsa és nem maga a hatalom. Nem szabad összetévesztenie magát azzal az erővel, amiből táplálkozik. A jó bíró nem félelmet kelt, hanem tiszteletet. Ha a bíró türelmetlen, ingerült, fennhéjázó, fölényes, gúnyos, sértő, – pedig ezek csak külsőségek – a hatalmat kicsinyíti le.”⁴

Az empirikus vizsgálatot a bírói tekintély tárgyalótermi megnyilvánulásaira korlátoztam. A fentebb már említett eredmény (ld. 12. sz. táblázat) befolyásoló tényezőit próbáltam vizsgálni.

80% a bírói tekintély spontán, a tárgyalási stílus révén nyilvánult meg

20% a bírói tekintély formális volt, csak a bíró pozíciójának szólt

Elsőként azt vizsgáltam meg, hogy a bíró életkora és neme milyen hatással lehet a tekintélyre.

13. sz. táblázat

Az alakszerűség megtartása és a bírói tekintély

A bíró	A bírói tekintély		Összesen
	spontán	formális	
fiatal (30 év alatt)	12%	0%	12%
középkorú (30-50 év)	50%	20%	70%
idősebb (50 év felett)	18%	0%	18%
Összesen	80%	20%	100%
férfi	25%	15%	40%
nő	52%	8%	60%
Összesen	80%	20%	100%

⁴ LUKÁCS: *Bírák könyve*. 23–24.

A következő táblázatban látható, hogy a bírói tekintély különböző megnyilvánulásai eltérő módon hatnak a tárgyalás hangvételére. Ha a bíró tekintélye közvetlenül a pervezetési stílusán alapul (spontán), akkor sokkal nagyobb mértékben tudja a tárgyalóteremben a hivatalos-tárgyilagos légkört fenntartani. Ha a bírói tekintély csupán formális, akkor sokkal gyakoribb lesz a feszült-ingerült hangulatú tárgyalás.

14. sz. táblázat

A tárgyalás hangvétele és a bírói tekintély

A bírói tekintély	A hangvétel			Összesen
	hivatalos	szigorú	feszült	
spontán	76%	4%	0%	80%
formális	8%	4%	8%	20%
Összesen	84%	8%	8%	100% n=50

A Kengyel-tanulmány vizsgálta a bírói tekintély hiányának kompenzálását is, illetve annak megjelenési formáit. A 12. sz. táblázat kapcsán is említettem, hogy a „fenntartott” kategóriába tartozó tárgyalásvezetési stílussal elenyésző számban találkoztam a vizsgált időszakban. Abban a két esetben a bíró rendreutasítással állította helyre tekintélyét.

e) Érzelmek és indulatok

A megfigyelés során a bírói érzelemnyilvánítás látható jeleire összpontosítottam. Hiszen, ahogy Kengyel Miklós is rámutatott: A bírói szerep egyik velejárója a szenvtelenység, az érzelmek és indulatok kifejezésétől való tartózkodás. A bírónak a per során mindvégig meg kell őriznie a tárgyilagosságát és a semlegességét. E nélkül nem tudja betölteni az igazságos és pártatlan döntőbíró szerepét. Az esetek túlnyomó többségében nem is tapasztaltam semmilyen érzelemnyilvánítást. Az esetek elenyésző hányadában tapasztalható jelenségeket két különböző módon próbáltam bekeategorizálni: Az első alapján a közvetlenül tapasztalható, leginkább verbális megnyilvánulásokat gyűjtöttem össze (rokonszenv, ellenszenv), a második során a tárgyalótermi metakommunikációt figyeltem meg.

Közvetlen érzelemnyilvánítást összesen három esetben tapasztaltam. Ebből két esetben (4 %) rokonszenvet, egyszer pedig (2%) ellenszenvet fejezett ki a bírói megnyilvánulás. Az utóbbi esetben a bíró „Ingerülten beszélt a tanúval, miután nem értette meg a feltett kérdést. ... A tanú értetlenkedik, mire a bíró kitört: – Nem létezik, hogy nem emlékszik ennyire triviális dologra.”

Metakommunikációs szituáció nyolc esetben volt megfigyelhető. Ebből hat alkalommal (12%) a bíró és a peres felek között, míg két alkalommal (4%) a bíró és az ügyvédek között zajlott le metakommunikáció. Legtöbbször bólintás és összemosisolygás formájában jelentek meg metakommunikációs jelek.

Összefoglaló

A fentiekben láthattuk, hogy a laikus jogkereső személyek formális értelemben mit tapasztalhatnak egy-egy bírósági tárgyalás során. Ötven tárgyalás során tapasztalt jelenségek alapján bemutatásra került a Szegedi Városi Bíróság gyakorlata a tárgyalások hangvétele, tárgyalótermi beszédkultúra, az alakszerűségek megtartása, a bírói tekintély megnyilvánulásai, érzelmek és indulatok léte-hiánya tekintetében.

A tárgyalás hangvételét illetően az esetek jelentős részénél hivatalos-tárgyilagos, míg szinte elenyésző számban szigorú-merev, illetve feszült-ingerült légkört figyelhettem meg. A kutatási eredmények alapján nem fedeztem fel „nőies” vagy „férfias” tárgyalásvezetési stílust. Az viszont egyértelműen megállapítható, hogy mind a női bíráknál, mind pedig a férfi bíráknál a hivatalos tárgyalási hangvétel a jellemző.

A tárgyalótermi beszédkultúra vizsgálatánál az esetek túlnyomó többségénél közérthető természetes beszédstílust (69%), míg ennél jóval kisebb mértékben hivatalos jogászias (13%) stílust figyelhettem meg. Az ügyvédek beszédstílusának vizsgálata során legtöbbször az alábbi jellemzők megnyilvánulásaival találkoztam: közérthető, határozott, visszafogott. A peres felek leginkább igazodni próbáltak a bíróságon tapasztalt hivatalos beszédstílushoz, de sokszor találkoztam gátlásos, zavart felekkel is.

A tárgyalást vezető bírónak az alakszerűséghez való viszonyát vizsgálva az esetek 77%-ában tapasztaltam, hogy a tárgyalás alakszerű volt; 15%-ban a bíró csak a lényeges alaki szabályokat tartotta be; az esetek 8%-ában még a lényeges alaki szabályokat sem tartotta be. Az alakszerűségek megtartása és a bírói tekintély közötti összefüggéseket vizsgálva megállapítottam, hogy az esetek 80%-ban a bírói tekintély spontán, a tárgyalási stílus révén nyilvánult meg, míg az esetek 20%-ban a bírói tekintély formális volt, csak a bíró pozíciójának szólt.

Az érzelmek és indulatok létének-hiányának vizsgálata során közvetlen érzelmnyilvánításokat és metakommunikációs szituációkat figyeltem meg.

Szándékomban áll a vizsgálat kiterjesztése akár szegedi szinten a különböző bírói fórumokra (Megyei Bíróság, Ítéletábrla), akár országos szinten. Nagyobb vizsgálati mintával, több eredménnyel olyan dokumentáció készíthető, amelyből az igazságszolgáltatási rendszerünk fejlesztése szempontjából építő jellegű javaslatokat tehetünk, következtetéseket vonhatunk le.

VIKTÓRIA DEILINGER

CULTURE OF PROCEEDINGS
- DESCRIPTIVE SOCIOLOGICAL STUDY ON THE BASIS OF THE
PRACTICE OF THE LOCAL COURT OF SZEGED

(Summary)

The study is based on Prof. Dr. Miklós Kengyel's work titled „Culture of proceedings”, which demonstrates what can experience a laic person during a trial in a formal sense. This research was carried out at the end of the nineteen eighties that is 20 years ago. Therefore developed the decision to examine the present-day status.

During the research fifty trials were observed. Experienced phenomena gave evidence of the practice of the Local Court of Szeged from the following aspects: 1) tone of the trials, 2) culture of courtroom speech, 3) keeping the formalities, 4) manifestation of the judicial authority, 5) existence or non-existence of feelings and emotions.

In the majority of cases the tone of the trials was official-objective, while almost in a negligible number strict-rigid or tense atmosphere was noticed. The culture of courtroom speech: in the vast majority of cases natural-understandable style (69%), while in a much lesser extent formal-legalistic (13%) style was observed. In connection with the trial leading judge's relationship with keeping the formalities the conclusion is the following: 77% of cases the trials were formal; 15% of cases only the essential procedural rules were kept; 8% of cases the relevant procedural rules were neither kept. The fifth issue was the monitoring of the existence or non-existence of feelings, emotions and situations of metacommunication.

I intend to extend the study to various judicial forums in Szeged (County Court, Court of Appeal) or national level. With larger research sample, with more results we could prepare documentation with conclusions and constructive proposals for the jurisdiction.